

GESCHIEDENIS VAN DE GROOTBLOEMIGE CLEMATIS

Al in de late middeleeuwen waren in Europa *Clematis*-soorten in cultuur en werden ze gebruikt als medicinale planten (Nijlandt, 1682). In de 16de eeuw was de in Zuid-Europa inheemse soort *C. viticella* L. al als tuinplant in cultuur. Aan het eind van de achttiende eeuw en gedurende de negentiende eeuw werd veel *Clematis*-materiaal vanuit China en Japan in Europa geïntroduceerd. Onder deze introducties bevonden zich *C. florida* THUNB., *C. lanuginosa* LINDL. ET PAXT. en *C. patens* MORR. ET DECNE. Samen met de Europese soort *C. viticella* vormden de eerder genoemde introducties zeer belangrijk uitgangsmateriaal bij het verkrijgen van grootbloemige *Clematis*-cultivars. Tot op de dag van vandaag zijn deze cultivars zeer belangrijk voor het handelssortiment.

Clematis viticella L.

Deze soort is inheems in Zuid-Europa van Spanje tot in Turkije. Naam en beschrijving werden door Linnaeus gepubliceerd in *Species Plantarum* ed. I, 543 (1753). De diagnose, de door Linnaeus genoemde literatuurverwijzingen en de herbariumexemplaren waarop de beschrijving is gebaseerd, geven een duidelijk beeld van deze soort.

Clematis florida THUNB.

Clematis florida THUNB., *Flora Japonica*, 240-241 (1784) is al in 1776 door C.P. Thunberg in Japan gevonden en in Europa als soort geïntroduceerd (Spingarn, 1935). Volgens Ohwi (1965) is *C. florida* een Chinese plant die echter al lang geleden in Japan als siergewas ingeburgerd was geraakt. De door Thunberg verzamelde planten waren dus in ieder geval gecultiveerd als het al niet om cultivars ging. Er zijn tamelijk grote verschillen tussen *C. florida* door Thunberg (Thunberg 13017, UPS) in Japan verzameld en in China verzamelde planten (Dahlstrom 39, S; Hance 20998, BM; Henry 3516, BM; McClure 1352, BM, K, P) ten aanzien van bloemgrootte en de omvorming van meeldraden tot staminodiën of zelfs tepalen (bloemdekbladen). *C. florida* lijkt veel op *C. viticella* (bloemgrootte, bladvorm), maar is hiervan gemakkelijk te onderscheiden door de twee meestal enkelvoudige schutblaadjes aan de bloemsteel.

Chang Mei-chung heeft ten behoeve van de *Flora Republicae Popularis Sinicae* onderzoek gedaan naar *Clematis* in China. Hij geeft de provincies Guangdong, Guanxi, Hunan en Jiangxi op als verspreidingsgebied van *C. florida*.

Clematis patens MORR. ET DECNE

Clematis patens werd door Von Siebold in een tuin bij Yokohama gevonden en in 1836 in Nederland geïntroduceerd (Spingarn, 1935). P.F. von Siebold kwam in 1823 in Japan en bleef er tot 1829 (Ohwi, 1965). Dit betekent dat pas zeven (!) jaar na zijn terugkeer uit Japan *C. patens* werd geïntroduceerd.

Na zijn terugkeer in Nederland begon hij een kwekerij bij Leiden, Von Siebold & Co., en hij verkocht veel Japanse planten over heel Europa.

¹⁾ Vakgroep Plantentaxonomie van de Landbouwhogeschool, Wageningen.

Twee beroemde botanici uit die tijd, Ch.F.A. Morren en J. Decaisne maakten studies van de door Von Siebold verzamelde planten. Zij publiceerden *C. patens* in Bulletin de l'Académie Royale des Sciences et Belles Lettres 3(5), 168-175 (1836). Hun beschrijving was gebaseerd op Japanse planten door Kwekerij Von Siebold & Co. geleverd aan de Botanische Tuinen van Gent (Bretschneider, 1898). Ook in dit geval moet men aannemen dat het om cultuurplanten ging, gezien de plaats waar ze werden verzameld en de lange tijd die ze op een commercieel bedrijf hebben doorgebracht. *C. patens* is in ieder geval inheems in China. Chang Mei-chung geeft de provincies Liaoning en Shandong op als natuurlijk verspreidingsgebied. Voor Japan geeft Ohwi (1965) Honshu, Shikoku en Kyushu aan.

C. patens is een opvallende plant met geveerde bladeren (3-5 blaadjes) en grote witte, crèmekleurige of blauwe bloemen met een middellijn van 10-15 cm en 6-8 tepalen.

***Clematis lanuginosa* LINDL. ET PAXT.**

Clematis lanuginosa LINDL. ET PAXT., Paxton's Flower Garden T94, 107-108 (1852), is de derde soort waarvan de taxonomische status met grote voorzichtigheid moet worden bekeken.

Fortune heeft deze plant ontdekt in een plaats Tein Tung geheten, vlak bij Ning Po, wat in die tijd (circa 1850) al een redelijk grote stad was met 100.000 inwoners. Tein Tung had een grote en belangrijke tempel in het centrum van een district waar tuinbouw toen al op een hoog peil stond en thee een belangrijk produkt was.

Fortune bezocht tussen april en juni 1850 een aantal Chinese tuinen en kwekerijen in de directe nabijheid van de stad. Hij verkreeg zodoende een groot aantal zeer interessante planten voor de Horticultural Society in Londen. Een deel van deze planten, onder andere *C. lanuginosa* (Fortune 62, BM) werd als gedroogd herbariummateriaal opgestuurd (Bretschneider, 1894).

Clematis lanuginosa werd geteeld of in ieder geval geplant op de kwekerij van Standish en Noble uit Bagshot. Lindley en Paxton (1852) zeggen hierover: "Deze prachtige plant (= *C. lanuginosa*) bloeide het afgelopen jaar op de kwekerij van de heren Standish en Noble, die hem ontvingen van de heer Fortune. Wij hebben een door deze ondernemende reiziger in het wild verzameld exemplaar met het label: Heuvels van Chekiang, juli, 1850." (Herb. Lindley-CGE, holotype). De kwekerij van Noble lijkt van groot belang te zijn geweest bij het maken van de beschrijving van deze "soort". Er is nadien slechts één herbariumexemplaar gevonden in Parijs en één in Brussel. Hierop is vermeld "*C. lanuginosa* LINDL. Ex Horto" (uit de tuin). Behalve dit is er geen plant of andere beschrijving te vinden dan de mededeling van Lindley. Chang Mei-chung meldt ook geen verspreidingsgebied in China.

C. lanuginosa moet, toen deze werd beschreven op z'n minst al in cultuur zijn geweest als het al geen echte cultivar was. De plant wordt gekenmerkt door enkelvoudige bladeren met een hartvormige voet, soms drietallig blad en grote, over de gehele plant verspreide bloemen (middellijn 15-20 cm) met 6-8 brede tepalen. De knoppen, de jonge scheuten, de onderzijde van het blad en bloemdekblad zijn wollig behaard. Lindley en Paxton hebben het daarom over de "Woolly Clematis".

Ondanks herhaalde pogingen om *C. lanuginosa* terug te vinden, lijkt deze "soort" volledig te zijn verdwenen. Ook is deze nergens meer in cultuur.

DE GROOTBLOEMIGE CLEMATIS-HYBRIDEN

De eerst bekende cultivars van *C. patens* zijn omstreeks 1840 door Von Siebold in de handel gebracht: *C. 'Amalia'*, *C. 'Helena'*, *C. 'Louisa'*, *C. 'Monstrosa'* en *C. 'Sophia'*. Al spoedig volgden andere kwekers zoals Lemoine te Nancy. Uit zaailingen selecteerde deze de beste en bracht ze onder namen als *C. 'Candidissima Plena'*, *C. florida 'Pallida'*, *C. florida 'Violacea'* en *C. patens 'Amethystina Plena'* in de handel.

Het echte kweken begon echter in Engeland (Moore & Jackman, 1872). Men maakte kruisingen tussen bepaalde ouderplanten. Zo kruiste Isaac Anderson-Henry te Edinburgh in 1855 *C. patens 'Azurea Grandiflora'* met *C. lanuginosa* hetgeen resulteerde in *C. 'Reginae'*. De grote aanzet voor de veredeling van grootbloemige *Clematis* werd in de zestiger jaren van de vorige eeuw gegeven door George Jackman & Son te Woking met hun "Woking Hybrids". Deze waren het resultaat van de kruisingen tussen *C. lanuginosa* met *C. 'Hendersonii'* en *C. lanuginosa* met *C. viticella 'Atrorubens'*.

Een opvallende zaailing uit de eerstgenoemde kruising kreeg de naam *C. 'Jackmanii'* en een zaailing uit de laatstgenoemde kruising de naam *C. 'Rubroviolacea'* (Moore en Jackman, 1872). Hierbij dient te worden aangetekend dat *C. 'Hendersonii'* het resultaat was van een kruising tussen *C. viticella* en *C. integrifolia*, die beide in het geheel niet grootbloemig zijn.

In een tijdsbestek van zo'n dertig jaar werden daarop niet alleen door Jackman, maar ook op vele andere kwekerijen in Engeland, Frankrijk en Nederland honderden nieuwe grootbloemige *Clematis*-cultivars geproduceerd. Tussen al deze nieuwe *Clematis*-cultivars was *C. 'Jackmanii'* zo opvallend en verenigde zoveel verschillende gewenste eigenschappen in zich, dat men deze als een soort beschouwde; een soort waarvan Lavallée (1884) betwijfelde of het hier wel werkelijk om een hybride ging. Lavallée en anderen beschouwde *C. 'Jackmanii'* als identiek aan de Japanse soort *C. hakonensis*. Thans wordt *C. hakonensis* FR. ET SAV. gezien als een synoniem voor *C. florida* (Ohwi, 1965).

In het begin van de twintigste eeuw werd door Jackman *C. 'Jackmanii'* gekruist met *C. texensis* BUCKL. Dit leidde tot een aantal karakteristieke, tamelijk grootbloemige *Clematis*-cultivars die vaak op een halfheester lijken en die grote klokvormige bloemen hebben. Deze groep is in het Nederlandse sortiment niet of nauwelijks vertegenwoordigd. Nadien hebben zich geen echt nieuwe ontwikkelingen voorgedaan. Het veredelen van grootbloemige *Clematis* is ook geen Westeuropese aangelegenheid meer; uit Argentinië, Australië, Japan, Nieuw-Zeeland, Polen, de Sovjet Unie en de Verenigde Staten worden regelmatig nieuwe cultivars gerapporteerd. De teelt van grootbloemige *Clematis* heeft in onze eeuw (en in het bijzonder na de tweede wereldoorlog) een enorme vlucht genomen, nadat werd uitgevonden hoe deze vegetatief door stekken zijn te vermeerderen. Daarvoor werden de grootbloemige *Clematis* vaak geënt op zaailingen van *C. vitalba* L. en *C. viticella* L., waarbij onverenigbaarheid en een aanvankelijk trage groei vaak tot problemen leidden.

DE INDELING VAN GROOTBLOEMIGE CLEMATIS-CULTIVARS

Hoewel *C. 'Jackmanii'* in feite een cultivar is, werd deze vanaf zijn ontstaan niet alleen als soort gezien, maar ook als referentie voor een groep van hybride *Clematis*-cultivars (Moore & Jackman, 1872; Spingarn, 1935; Markham, 1951; Fisk, 1975; Lloyd, 1977).

Moore & Jackman (1872) onderscheidden ook andere groepen van grootbloemige *Clematis*-cultivars op grond van voor teelt en gebruik belangrijke kenmerken (groeiwijze en bloemaanleg). Zij erkenden daarbij dat na veelvuldig kruisen tussen soorten, soorten en cultivars en cultivars onderling het niet langer zinvol is dergelijke hybride-cultivars per se tot soorten te willen blijven rekenen. Met deze gedachte waren ze hun tijd ver vooruit.

Eerst in 1953 werd de International Code of Nomenclature for Cultivated Plants (ICNCP) van kracht. In deze Code (laatste editie, 1980) wordt het begrip cultivargroep gedefinieerd als een eenheid van op elkaar gelijkende cultivars. De mogelijkheid is nu open om cultivargroepen te onderscheiden op voor teelt en gebruik belangrijke eigenschappen en deze vervolgens te benamen. Afkomst wordt hierbij dus niet zo belangrijk geacht. Hoewel men bij grootbloemige *Clematis* wel twijfelt aan het nut van een indeling in cultivargroepen, waarbij men dan verwijst naar de afkomst van onderhavige cultivars, heeft de indeling van Moore en Jackman (1872) in het verleden zijn nut bewezen en lijkt deze ook nu nog goed te voldoen. Het voordeel is, dat een cultivar ingedeeld in een goed omschreven cultivargroep daardoor tegelijkertijd kort is gekarakteriseerd.

In navolging van Moore en Jackman lijkt het voor de benaming van deze cultivargroepen goed, daarbij te verwijzen naar de planten, die als de stamhouders van het huidige sortiment worden beschouwd, daarbij in het midden latend of het hierbij gaat om soorten, cultivars die als soorten zijn beschreven of cultivars.

Hieronder volgen de cultivargroepen van grootbloemige *Clematis*-cultivars en hun omschrijving, waarbij in het oog moet worden gehouden, dat bloeitijden enigszins kunnen variëren naar gelang het jaar en de ouderdom van de planten.

- FLORIDA-GROEP — Planten bloeien op oud of afgerijpt hout;
— bloeitijd (mei-)juli-september;
— houtige klimplanten.

- JACKMANII-GROEP — Planten bloeien op jonge scheuten;
— gedurende lange tijd een grote hoeveelheid bloemen;
— bloeitijd (juli-)augustus-september;
— houtige klimplanten.
- LANUGINOSA-GROEP — Planten bloeien op korte zijassen op jonge scheuten;
— over de gehele plant verspreid enkele, vaak grote bloemen;
— bloeitijd augustus-oktober;
— houtige klimplanten.
- PATENS-GROEP — Planten bloeien op oud of afgerijpt hout;
— bloeitijd (mei-)juni-juli;
— houtige klimplanten.
- TEXENSIS-GROEP — Planten bloeien op het jonge hout;
— gedurende lange tijd een grote hoeveelheid bloemen;
— bloeitijd juli-september;
— halfheesters.
- VITICELLA-GROEP — Planten bloeien op het jonge hout;
— zeer veel bloemen die in tamelijk korte tijd zijn uitgebloeid;
— bloeitijd juli-september(-oktober);
— houtige klimplanten.

LITERATUUR:

- BRETSCHNEIDER, E., 1894: On some old collections of the Chinese plants.
Journal of Botany, vol. XXXII, London, 1894. Ed. J. Britten.
- BRETSCHNEIDER, E., 1898: History of European Botanical Discoveries in China.
Press of the Imperial Russian Academy of Sciences (facsimile, 1981, Zentral-Antiquariat der Deutschen Demokratischen Republik, Leipzig).
- FISK, J., 1975: The Queen of Climbers. Fisk, Westleton.
- LAVALLÉE, A., 1884: Les Clématites à grandes fleur. J.B. Baillière et fils, Paris.
- LINDLEY, 1852: Paxton's Flower Garden III, 107-108, 1852.
- LINNAEUS, C., 1753: Species Plantarum, ed. 1. Stockholm (facsimile, 1957, Ray Society, London).
- LLOYD, CH., 1977: Clematis, Collins, London.
- MARKHAM, E., 1951: The large and small flowered Clematis and their culture in the open air, 3rd ed., London.
- MOORE, T. and G. JACKMAN, 1872: Clematis as a garden flower. J. Murray, London.
- MORREN, CH. et J. DECAISNE, 1836: Observation sur quelques plantes du Japon.
Bulletins de l'Académie Royale des Sciences et Belles Lettres de Bruxelles 3(5), 168-175 (1836).
- NYLANDT, P., 1682: De Nederlandtse Herbarius of Kruidt-boeck, Amsterdam. (facsimile, 1976, Interboek, Schiedam).
- OHWI, J., 1965: Flora of Japan. Smithsonian Institution, Washington, D.C., Ed. F.G. Meyer and E.H. Walker.
- SPINGARN, J.E., 1935: The large-flowered Clematis hybrids, a tentative checklist, Nat. Hort. Mag. (1935), 64-94.
- THUNBERG, C.P., 1784: Flora Japonica, 240-241.
- International Code of Nomenclature for Cultivated Plants, 1980. Formulated and adopted by the International Commission for Nomenclature of Cultivated Plants of the I.U.B.S., C.D. Brickell c.s. (ed.), Regnum Vegetabile, vol. 104. Bohn, Scheltema & Holkema, Utrecht.

SUMMARY

This article contains a brief history of the large flowered Clematis together with their main characteristics. More detailed information on the major groups of cultivars is given in the table.